МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ АГРЕСІЇ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

Виконала: студентка IV курсу, групи 6.0530-3
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: Психологія
Стокс Ганна Сергіївна
Керівник: Юдіна О.В. к.пед.н., доцент, доцент кафедри ділової комунікації
Рецензент: Томченко М.А. к.філол.н. доцент кафедри психології

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психологія
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____

к.психол.н.,доцент. Н.О. Губа

«____»_____2024р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Стокс Ганні Сергіївні

Тема роботи Психологічні прояви агресії здобувачами вищої освіти з різним рівнем самооцінки

керівник роботи Юдіна О.В. к. пед.н., доцент, доцент кафедри ділової комунікації,

затверджені наказом ЗНУ від «05» 02 2024 року № 234-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: проаналізувати теоретичні підходи явища агресивності та самооцінки в психологічній літературі;обгрунтувати зв'язок агресивності здобувачів вищої освіти з самооцінкою; провести емпіричне дослідження зв'язку самооцінки та агресивності здобувачів вищої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу: 3 таблиці, 4 малюнки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Юдіна О.В., доцент		
Розділ 1	Юдіна О.В., доцент		
Розділ 2	Юдіна О.В., доцент		
Розділ 3	Юдіна О.В., доцент		
Висновки	Юдіна О.В., доцент		

7. Дата видачі завдання_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2024 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	березень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	квітень-травень 2024 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	травень 2024 р.	Виконано
6	Написання висновків	червень 2024 р.	Виконано
7	Передзахист	червень 2024 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	Червень 2024 р.	Виконано

Студент_____Г. С. Стокс

Керівник роботи_____О. В. Юдіна

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер_____А.О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 34 сторінки, 3 таблиці, 4 рисунка, 21 джерело, 3 додатка.

Об’єкт дослідження: психологічні особливості агресивності здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: психологічні прояви агресії здобувачами вищої освіти в залежності від рівня самооцінки.

Мета дослідження: полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні психологічних особливостей агресивності та самооцінки студентів, дослідженні взаємозв’язоку між рівнем самооцінки та агресією.

Гіпотеза дослідженя: припускаємо, що рівень самооцінки впливає на агресивність здобувачів освіти.

Методи дослідження. Теоретичні: теоретичний аналіз проблеми взаємозв’язку агресивності та самооцінки здобувачів вищої освіти; емпіричні: тест на визначення рівня агресивності Басса-Дарки, тест «Індекс життєвої задоволеності», для виміру загального психічного стану; шкала самооцінки Розенберга(RSES).

Результати дослідження можуть бути використані практичними психологами та соціальними працівниками у розробці психологічних стратегій для попередження та управління конфліктами в університетському середовищі.

САМООЦІНКА, АГРЕСІЯ, СТУДЕНТИ, ВОРОЖІСТЬ, ЮНАК, ГЕНДЕР

SUMMARY

Stoks H.S. Psychological Manifestations of Aggression by Students of Higher Education with Different Levels of Self-Esteem.

Bachelor's qualification work: 34 pages, 3 tables, 4 figures, 21 sources, 3 application.

Object of research: psychological features of aggressiveness of students of higher education.

Subject of research: psychological manifestations of aggression by students of higher education depending on the level of self-esteem.

The purpose of the research: consists in the theoretical substantiation and empirical study of the psychological features of aggressiveness and self-esteem of students, the study of the relationship between the level of self-esteem and aggression.

The hypothesis of the research: we assume that the level of self-esteem affects the aggressiveness of education seekers.

Research methods. Theoretical: theoretical analysis of the problem of the relationship between aggressiveness and self-esteem of students of higher education; empirical: a test to determine the level of aggressiveness of Bassa-Darka, the «Index of Life Satisfaction» test, to measure the general mental state; Rosenberg self-esteem scale (RSES).

The results of the study can be used by practical psychologists and social workers in the development of psychological strategies for the prevention and management of conflicts in the university environment.

SELF-ESTEEM, AGGRESSION, STUDENTS, HOSTILITY, YOUNG MAN, GENDER

ЗМІСТ

ВСТУП ……7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ АГРЕСИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ…….…….10
1.1. Психологічні аспекти агресії сучасної молоді…….....10
1.2. Гендерні особливості прояву агресії у здобувачів вищої освіти…….…….…12
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ САМООЦІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ…….....14
2.1. Соціальні аспекти формування самооцінки здобувачів вищої освіти……...14
2.2. Внутріші чинники, які впливають на самооцінку та її роль в психологічних процесах студентів……15
2.3. Вплив самооцінки на прояв агресії здобувачами вищої освіти…….....18
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ’ЯЗКУ АГРЕСИВНОСТІ ТА САМООЦІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ…….20
3.1. Організація та методологічне забезпечення дослідження ……20
3.2. Аналіз результатів дослідження ……...21
3.3. Методичні рекомендації щодо розробки стратегій підвищення самооцінки та контролю агресивних проявів здобувачів вищої освіти……...26
ВИСНОВКИ……..….30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…..……...…32
ДОДАТКИ …….35

ВСТУП

Актуальність дослідження. Війна в Україні, поглиблення кризового стану одночасно у духовній, соціальній і матеріальній сферах життєдіяльності спричинили зміни у світосприйнятті, орієнтації молоді у сферах культури, освіти, професійного самовизначення. За останні роки зросли показники злочинності, а також відхилень в емоційному здоров'ї. Сучасна молодь відзначається підвищеною нервозністю, надмірною чутливістю та емоційною неврівноваженістю. Проблема агресії є гострою у студентському віці. Цей період у житті людини є одним із найскладніших, бо відбуваються значні зміни у фізичному, соціальному та психічному розвитку. Уявлення молоді про себе проявляється у такому особистому утворенні як самооцінка. Вона формується на основі зовнішніх оцінок: однолітків, референтних груп, батьків. Важкий процес формування самооцінки створює багато труднощів. У більшості випадків прояв цих труднощів проявляється в агресивній поведінці.

Питання агресивності розглядається у численних працях відомих науковців у різних теоретичних та методологічних напрямах психології. У психоаналізі дослідження проводили Е. Фромм, М. Малер, К. Хорні, А. Адлер, З. Фрейд; у когнітивній психології Д. Зільманн, Л. Берковіц; у гуманістичній психології А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл; у рамках еволюційного підходу питання агресивночті досліджував К. Лоренц; у біхевіоризмі – А. Басс; у теорії соціального навчанняю – А. Бандура та інші.

Особливості самооцінки розглядаються у працях А. Адлера, К. Хорні, А. Маслоу, К. Роджерса, Л. С. Виготського, І. І. Чеснокової, М. І. Лісіна та інших. Прояви агресивності висвітлено у працях сучасних українських науковців : П. Артьомова, А. Біндяк, О. Качмар, Г. Киричук, В. Павелків, М. Рева, О. Файдюк, Н. Цап та інших. Науковці аналізують особливості агресивної поведінки у представників різних вікових груп. Праці відомих зарубіжних вчених Ґ. Паренса, К. Бютнера, І. Фурманова, О. Дроздова та інших присвячені

цьому питанню. Дослідження різних проявів агресивної поведінки здійснювали вчені С. Завражин, Г. Андреєва, С. Шебанова, Л. Берковіц, Н. Волянюк. Взаємозв'язок між конфліктами та агресивністю став об'єктом досліджень В. Мерліна, Г. Васильєва, Г. Ложкіна, М. Неймарка.

Науковці приділяють увагу експерементальним та теоретичним дослідженням причин, змісту та методам корекції, а також питанню попередження агресії. Дослідники акцентують увагу на суттєвості позитивної самооцінки для будь-якої діяльності.

Ця проблема ще не є достатньо дослідженою і потребує подальшого аналізу, щоб розкрити взаємозв'язок між агресією та самооцінкою більш детально.

Мета дослідження: полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні психологічних особливостей агресивності та самооцінки студентів, дослідженні взаємозв’язку між рівнем самооцінки та агресією.

Об’єкт дослідження: психологічні особливості агресивності здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження: психологічні прояви агресії здобувачами вищої освіти в залежності від рівня самооцінки .

Гіпотеза дослідження: припускаємо, що рівень самооцінки впливає на агресивність здобувачів освіти.

Завдання дослідження:

1.Зробити теоретичний аналіз проблематики агресії у студентському віці .

2. Дослідити особливості агресивності і самооцінки студентів.

3. Проаналізувати результати дослідження та сформулювати висновки.

4. Надати рекомендації щодо розробки стратегій для підвищення рівня самооцінки та контролю агресивних проявів здобувачів вищої освіти.

Методи та організація дослідження: теоретичні: теоретичний аналіз проблеми взаємозв’язку агресивності та самооцінки здобувачів вищої освіти; емпіричні: тест на визначення рівня агресивності Басса-Дарки, тест «Індекс

життєвої задоволеності», для виміру загального психічного стану; шкала самооцінки Розенберга (RSES).

Практичне значення дослідження: полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані практичними психологами та соціальними працівниками у розробці психологічних стратегій для попередження та управління конфліктами в університетському середовищі.

Надійність і вірогідність: Надійність і вірогідність дослідження забезпечені гендерною відмінністю вибірки. Для розв'язання теоретичних та практичних завдань використано комплекс теоретичних та емпіричних методів: метод аналізу та узагальнення психологічної літератури з даної теми; метод теоретичного порівняння. Дослідження було проведене у 2024 році, Дослідженням було охоплено 20 студентів Запорізького національного університету, з них 10 дівчат та 10 хлопців, віком 20-23 роки.

Структура та обсяг роботи**:** кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Представлено 3 таблиці, 4 рисунки та 3 додатка. Загальний обсяг роботи становить – 37 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ АГРЕСИВНОСТІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З САМООЦІНКОЮ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Психологічні аспекти агресії сучасної молоді

У контексті соціальних наук термін агресія вперше був використаний австрійським психоаналітиком Зигмундом Фрейдом у його роботах з раннього 20-го століття. З. Фрейд визначав агресію як енергію або потяг, спрямований на руйнування чи напад, і вважав її важливим аспектом людської природи [13]. Він стверджував, що агресія може виявлятися у різних формах, від фізичного насильства до психологічного тиску, і вивчав її як частину людської особистості та її вплив на поведінку та взаємодію з іншими особами [13].

Досліджуючи природу агресії, З. Фрейд припустив, що в людині беззупинно виробляється агресивна енергія, яку вона «періодично» викидає, іноді навіть без видимого приводу. На думку З. Фрейда, агресія, спрямована на інших людей, служить для збереження гомеостазу організму, позаяк у разі, коли ця енергія не буде спрямована назовні, то це призведе до руйнування самого індивіда. За З. Фрейдом, агресія бере початок із вроджених, інстинктивних сил, а зовнішній прояв емоцій, що супроводжують агресію, може викликати розрядку руйнівної енергії та зменшити ймовірність більш небезпечних дій [13].

Агресія (від лат. Aggressio – напад) це індивідуальна чи колективна поведінка або дія, направлена на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи. А основні форми агресії це реактивна, ворожа, інструментальна та автоагресія. Форми агресії, що розвиваються в таких масових соціальних явищах, як терор, геноцид, расові, релігійні та ідеологічні зіткнення, супроводжються процесами психічного

зараження і взаємної індукції, стереотипізацією уявлень у створюваному «образі ворога» [14].

Агресія – це форма поведінки, яка виявляється через фізичні або вербальні дії з метою нанесення шкоди іншим особам. Є два основних типи агресії: ворожа, що виникає зі стану злості, та інструментальна, що використовується як засіб досягнення конкретної цілі [20].

Сучасна молодь постійно стикається зі стресами і проблемами як у своєму власному житті, так і в навколишньому світі. Нині наше життя наповнене стресовими ситуаціями, на які іноді просто неможливо не реагувати[6].

У соціальному контексті науковці визначають агресію як будь-яку форму поведінки, націленої на образу чи заподіяння шкоди іншій живій істоті, яка не бажає подібного поводження [9].

Аналіз літературних джерел у галузі зарубіжної психології виявив наявність наступних теоретичних підходів щодо дослідження та інтерпретації агресивних проявів у людини: еволюційний, психоаналітичний, фрустраційний, біхевіористський, когнітивний та гуманістичний [3].

У сучасному тлумачному психологічному словнику поняття агресивності визначено як стійка риса особистості, що проявляється в готовності до агресивної поведінки. Рівні її визначаються як научінням у процесі соціалізації, так і орієнтацією на культурно-соціальні норми, найважливіші з яких ,норми соціальної відповідальності та норми відплати за акти агресії [14].

Агресивність, за концепцією Р. Берона і Д. Річардса, є певною моделлю поведінки, яка виявляється в певних ситуаціях з метою досягнення певних цілей [7].

Агресія має багато психологічних аспектів: соціальні, емоційні та когнітивні. Соціальні аспекти відображають вплив оточуючого середовища, емоційні аспекти – почуття гніву або стресу, а когнітивні – уявлення та переконання, що можуть спонукати до агресивної поведінки. Індивідуальні характеристики, такі як рівень самоконтролю та емпатії, грають важливу роль у

цьому. Роль сім'ї, школи та культурного середовища важлива для виховання адаптивних стратегій вираження емоцій та розвитку емпатії.

1.2. Гендерні особливості прояву агресії здобувачів вищої освіти

Американський психолог Роберт Столлер вперше ввів терміни «стать» та «ґендер» у науковий обіг. Соціальні психологи Кесслер та Маккенна розглядали поняття «ґендер» з погляду соціокультурного уявлення про ролі жінок та чоловіків, виходячи з їхніх біологічних відмінностей [5].

Гендерні відмінності – це відмінності поведінки, які пов'язані зі статтю учасників конфлікту та зумовлені взаємними непорозумінінями і розходженнями інтересів, цінностей, потреб, ідеалів [4].

Основою формування гендерних ролей у історичному контексті був розподіл праці за статевою ознакою, критерієм якого є біологічна здатність жінок до дітонародження, що залишається актуальним і досі, за деякими дослідниками. Однак сучасні суспільства вже не вимагають розподілу праці на основі біологічних відмінностей між статями[16].

Гендерні особливості у проявах агресії можуть змінюватися залежно від різноманітних факторів, що включають культурні, соціальні та інші впливи. На деяких можна зафіксувати відмінності у формах і ступенях агресивної поведінки між представниками різних гендерних груп. У чоловіків досить часто спостерігається фізична агресія, тоді як у жінок більш поширені вербальна або психологічна агресія. Ці закономірності не є абсолютними, індивідуальні відмінності є більш значущими, ніж загальні статистичні тенденції. Гендерна соціалізація, суспільні очікування та культурні норми також впливають на вираження агресивної поведінки [11].

У галузі психологічних досліджень, з питань гендерних відмінностей, у виявах агресії працювали вчені Дженніфер Л. Ричардсон, Майкл Стрюкур, Елісон А. Крім, Агнес Гроссман та інші. Їхні наукові дослідження внесли значний внесок у розуміння гендерних аспектів агресії.

Отже, прояв агресії не є неодмінно залежним від гендерної ідентичності. Це підтверджується в результатах проведених досліджень, які вказують на те, що агресивна поведінка може виникати внаслідок різноманітних впливів, включаючи соціальне оточення, особистісні риси та стресові ситуації. Важливо враховувати контекст, культурні та соціальні чинники, які можуть впливати на прояв агресії серед студентів.

У результаті теоретичного аналізу агресивності здобувачів вищої освіти зроблено висновок про відсутність значущих відмінностей у проявах агресії між чоловіками та жінками серед студентської аудиторії. Це може свідчити про те, що агресивна поведінка у студентів не залежить від статі, але може бути обумовлена іншими факторами, такими як соціальне середовище, психологічніособливості або ситуаційні чинники. Це підкреслює складність та багатоаспектність дослідження агресії.

Психологічні аспекти агресії представляють собою комплексний набір концепцій та явищ, що охоплює психічні процеси, емоційні реакції, моделі поведінки та когнітивні впливи, які лежать в основі агресивного вияву. Агресія, як психологічний феномен, виникає в результаті взаємодії різноманітних факторів, таких як генетичні передумови, соціальні умови, психологічні динаміки та впливи зовнішнього середовища. В рамках психологічних теорій агресії акцентується на таких ключових аспектах, як внутрішній конфлікт, стратегії управління емоціями, взаємні відносини та соціальні уявлення.

Складовою процесу вивчення агресії є аналіз взаємодії статевих характеристик. Агресивна поведінка в не залежить виключно від статі, а зумовлена складною сукупністю інших факторів, таких як соціальне оточення, психологічні особливості і ситуаційні умови. Це підкреслює важливість врахування різноманітності чинників та комплексного підходу при аналізі агресивної поведінки та розробці стратегій її управління та профілактики.

РОЗДІЛ 2
ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ САМООЦІНКИ

2.1. Соціальні аспекти формування самооцінки здобувачів вищьої освіти

Самооцінка – це оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Вона є важливим регулятором поведінки. Від самооцінки залежать взаємини людини з оточуючими, її критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самим вона впливає на ефективність діяльності та подальший розвиток особистості. Самооцінка тісно пов'язана з рівнем домагань людини ступенем складності цілей, які вона ставить перед собою. Розбіжність між домаганнями і реальними можливостями при зводить до того, що людина починає неправильно себе оцінювати, в результаті її поведінка стає неадекватною – виникають емоційні зриви, підвищена тривожність [14].

У вітчизняній психології показані вплив самооцінки на пізнавальну діяльність людини :сприйняття, уявлення, вирішення інтелектуальних завдань, місце самооцінки в системі міжособистісних відносин, певні прийоми формування адекватної самооцінки, а при її деформації прийоми перетворень її шляхом виховних впливів [14].

Самооцінка є явищем, що спонукає особистість до досягнення мети не лише в особистому, але й у професійному житті, оскільки вона тісно пов'язана з якостями особистості та мотивацією [12].

Самооцінка складається з двох основних компонентів: когнітивного і емоційного. Когнітивний компонент відображає рівень знань, які людина має про себе, тоді як емоційний компонент відображає її емоційне ставлення до самої себе. Знання про себе зазвичай формуються через взаємодію з іншими

людьми і невід'ємно пов'язані з емоціями, які вони викликають. Сила і інтенсивність цих емоцій залежить від ступеня значущості отриманої інформації для індивіда [18].

Під впливом оцінки соціального середовища в особистості формується власне переконання про себе та самооцінка, яка включає в себе оцінку різних аспектів особистості, таких як спілкування, поведінка та емоційний стан [17].

Самооцінка формується вже з раннього дитинства через вплив найближчого оточення, зокрема сім'ї, яка мобілізує зусилля дитини. У підлітковому віці вплив батьків зменшується, і підлітки починають формувати власну позицію. Вчителі також відіграють важливу роль у зростанні критичності та вимогливості до себе й оточуючого світу. Однолітки та група ровесників сприяють обміну оцінками, що розвиває здатність бачити себе з позиції інших і має тривалий вплив на формування особистості [15].

Культурні особливості, на нашу думку, також впливають на сприйняття власної цінності та компетентності. Наприклад, в деяких культурах існують вищі очікування стосовно досягнень та успіху, що може позитивно або негативно впливати на самооцінку студентів залежно від того, наскільки вони відповідають цим очікуванням.

З цього ми можемо зробити висновок, що розуміння соціальних аспектів формування самооцінки студентів має важливе значення для розвитку ефективних стратегій підтримки позитивного самовідчуття та внутрішнього самовизначення серед молоді. Дослідження у цьому напрямку можуть допомогти розкрити складність соціальних взаємодій та їх вплив на психологічне благополуччя студентів.

2.2. Внутріші чинники, які впливають на самооцінку та її роль у психологічних процесах студентів

Проаналізуємо внутрішні чинники, що впливають на самооцінку, зосереджуючись на внутрішніх переконаннях, самоприйнятті та індивідуальних

стандартах, які визначають сприйняття власної вартості та компетентності.

На думку П.Р. Чамати розвиток самооцінки відбувається у два етапи: на першому людина, оцінюючи себе, задовольняється, як правило, оцінкою своїх дій і вчинків; а на другому у сферу самооцінки заносяться внутрішні стани, моральні якості особистості [8].

У сучасній психології відіграє ключову роль аналіз взаємозв'язку між реальним та ідеальним образом «Я», що сприймається як суттєва складова психологічного функціонування особистості. Ця концепція була вперше висвітлена Карлом Роджерсом у контексті його гуманістичного підходу. За цим підходом, основними потребами людини є потреба у визнанні та підтримці іншими особами, а також потреба в самосхваленні, яке досягається через внутрішню самооцінку [21].

Якщо існує відповідність між реальними характеристиками особистості та ідеалізованим образом себе, це зазвичай сприяє високому рівню самооцінки. У той час, коли існує значна розбіжність між цими двома образами, особистість може стикатися з низьким рівнем самооцінки та психологічною дистресом. Ця розбіжність може стати джерелом психологічних проблем, особливо у випадках, коли ідеальний образ «Я» стає недосяжним або нереалістичним. Така ситуація може призводити до тривожності та низької самооцінки [21].

Самооцінка є ключовою концепцією в психології, яка визначає сприйняття і оцінку власної особистості. Ця концепція включає в себе різноманітні аспекти, такі як самоприйняття, самоповага, самовизначення та самореалізація. Важливо зазначити, що самооцінка може мати як позитивний, так і негативний характер, що залежить від рівня внутрішнього переконання особистості у власних здібностях та відношення до себе [10].

Рідко хто приділяє увагу аналізу власної самооцінки, однак вона відіграє значну роль у формуванні та трансформації особистості протягом усього життя. Погляд на себе складається не тільки на основі досягнень та особистих якостей, але й під впливом моральних орієнтирів, досвіду спілкування з батьками, колегами, а також реакції оточення на успіхи та невдачі індивіда. Формуванню

самооцінки сприяють як зовнішні, так і внутрішні фактори, проте самостійно виправити її недоліки може бути важким завданням, оскільки самокритичне оцінювання власної особистості може виявитися непростим завданням [19].

Погана самооцінка може спричиняти різні психологічні проблеми, такі як стрес, депресія та низька самооцінка, що в свою чергу може негативно позначитися на психічному стані та загальному самопочутті особистості. Натомість, позитивна самооцінка може сприяти психічному здоров'ю і загальному благополуччю, а також стимулювати успішність в різних сферах життя [10].

Людина з високою самооцінкою часто має віру у власні здібності та можливості, що дозволяє їй більш ефективно впоратися з життєвими труднощами та викликами. Така людина зазвичай більш ініціативна, відкрита до нових можливостей та більш продуктивна у досягненні своїх цілей. На відміну від цього, особа з низькою самооцінкою може уникати нових викликів, маючи переконання, що вона не здатна їх впоратися, що призводить до упущення можливостей та обмеження особистісного розвитку [10].

На нашу думку, внутрішні чинники, що впливають на самооцінку молоді, включають їхні переживання компетентності, самоприйняття, внутрішні мотивації та усвідомлення власного потенціалу. Ці аспекти можуть формуватися через особистісний розвиток, взаємодію з навколишнім середовищем, виховання та підтримку оточення. У рамках психологічних процесів студентів, зокрема їхнього психічного стану, підходу до навчання та особистісного розвитку, важливою є роль самооцінки. Позитивне сприйняття себе може сприяти підвищенню мотивації, удосконаленню навичок самодисципліни та ефективному управлінню стресом, що сприяє досягненню академічних успіхів та загальному психологічному добробуту студентів.

2.3. Вплив самооцінки на прояв агресії здобувачами вищої освіти

Самооцінка відіграє суттєву роль у прояві агресивної поведінки серед студентів. Висока самооцінка сприяє здоровому самовідчуттю та стійкому емоційному стану, що зменшує необхідність виявляти агресивність у спілкуванні з іншими особами. Низька самооцінка може викликати внутрішню напругу, тривогу та відчуття невпевненості, що збільшує ймовірність прояву агресивної поведінки. Крім того, студенти з низькою самооцінкою можуть зазнавати значного стресу через навчальні вимоги та соціальний тиск, що також може призводити до агресивних реакцій [2].

Наразі в сучасній психологічній науці існує значна кількість досліджень, що встановлюють взаємозв'язок агресивності та агресивної поведінки з різними особистісними характеристиками, такими як тривожність, самостійність, емоційна чутливість, індивідуалізм і конформізм, а також з рівнем інтелекту та соціальною позицією в групі. А дослідження, що аналізують зв'язок між агресією та самооцінкою особистості, її уявленням про себе та місцем у суспільстві, майже не проводилися [1].

На нашу думку, питання взаємозв’язку самооцінки та проявів агресії можна розглядати по-різному. Наприклад, висока самооцінка може знижувати ймовірність прояву агресивної поведінки, оскільки люди з впевненістю у собі можуть краще контролювати свої емоції та взаємодіяти з іншими без конфліктів. А низька самооцінка може призводити до вищого ризику прояву агресії, оскільки люди можуть використовувати агресивну поведінку як спосіб компенсації відчуття власної неприйнятості.

Також, певні дослідження показали, що навіть при високій самооцінці люди можуть проявляти агресивну поведінку у певних ситуаціях, які спричиняють стрес або викликають конфлікт, незалежно від їхньої впевненості у собі. Такі випадки підкреслюють, що інші фактори, такі як соціальне середовище або побічні обставини, також можуть впливати на прояв агресії, незалежно від рівня самооцінки.

Отже, питання взаємозв'язку самооцінки та проявів агресії є багатогранним і залежить від численних факторів. Висока самооцінка, як правило, асоціюється зі зниженням агресивної поведінки завдяки кращому емоційному контролю, тоді як низька самооцінка може призводити до агресії як механізму компенсації. Однак існують ситуації, коли навіть люди з високою самооцінкою можуть виявляти агресію під впливом стресу або конфліктних обставин. Це підкреслює необхідність врахування не лише рівня самооцінки, але й інших факторів, таких як соціальне середовище та конкретні ситуаційні обставини, при аналізі агресивної поведінки.

Таким чином, самооцінка є комплексним процесом, що включає сприйняття власної цінності, компетентності та здатностей. Соціальні фактори, такі як міжособистісні взаємодії, статус у групі, а також культурні та суспільні стереотипи, мають суттєвий вплив на формування цього процесу. Позитивні міжособистісні взаємодії та підтримка оточення можуть сприяти підвищенню самооцінки, тоді як негативні соціальні досвіди або стигматизація можуть призвести до її зниження.

Вивчення і врахування взаємозв'язку між реальним та ідеальним образом «Я» є важливим аспектом розуміння психологічного благополуччя та вивчення механізмів формування самооцінки.

В результаті теоретичного дослідження виявлено, що вплив самооцінки на прояв агресії серед здобувачів вищої освіти є складним та має багато варіацій.

Наша ідея полягає в тому, що самооцінка впливає на прояв агресії серед здобувачів вищої освіти. Таким чином, існує потреба в подальшому емпіричному дослідженні для розуміння більш точних механізмів взаємозв'язку між самооцінкою та проявом агресії серед студентів.

РОЗДІЛ 3
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ АГРЕСИВНОСТІ ТА САМООЦІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Організація та методологічне забезпечення дослідження

У нашому дослідженні взяли участь 20 студентів Запорізького національного університету. А саме 10 дівчат та 10 хлопців віком від 20 до 23 років. Для оцінювання рівня агресивності ми використали методику А. Басса – Дарки. Методика складається з 75 питань, що охоплюють різні аспекти агресивності включаючи:

- схильність до фізичної та непрямої агресії
- роздратування
- негативізм
- образу
- підозрілість
- вербальну агресію
- почуття провини
- ворожість
- рівень загальної агресії

Ворожість є результатом суми образи та підозрілості; Агресивність складається з фізичної агресії , роздратування та вербальної агресії. Нормою агресивності вважається індекс, величина якого становить 21 ± 4. Для ворожості нормальним значенням є індекс в межах 6-7 ± 3.

Респондентам потрібно було визначити, наскільки часто вони відчувають певні агресивні думки, почуття чи поведінку. Результати методики Басса-Дарки допомагають визначити рівень загальної агресивності у людини та виявити конкретні її аспекти. У тест включені ситуації, які відбуваються з індивідом у взаємодії з членами сім 'ї, під час навчання або ж на роботі. Тест досліджує

основні деструктивні тенденції, взаємини, негативні переживання, а також оцінки подій. Результати відповідей респондентів розміщені у «додатку А».

Для оцінки рівня самооцінки було обрано шкалу самооцінки Розенберга. Шкала Розенберга зазвичай містить 10 питань, на які респондент відповідає за шкалою від «повністю не погоджуюся» до «повністю погоджуюся». Ці питання стосуються загального відчуття власної цінності, самоповаги та ставлення до себе. Результати шкали можуть вказати на рівень самооцінки у респондента. Високі бали вказують на високий рівень самооцінки, тоді як низькі бали можуть свідчити про низьку самооцінку або відчуття непевності щодо власної цінності. Результати відповідей респондентів за методикою у «додатку Б».

Для визначення загальної психічної задоволеності було обрано тест «Індекс життєвої задоволеності». Це тест, який використовується для вимірювання ступеня задоволеності особи її власним життям. Допомагає визначити, наскільки задоволена людина своїм життям загалом. Шкала життєвої задоволеності може містити різні питання або заявлення, на які респондент має відповісти за шкалою від «повністю не погоджуюся» до «повністю погоджуюся». Ці питання можуть охоплювати різні аспекти життя, такі як робота, відносини, здоров'я, фінанси тощо. Результати тесту можуть допомогти виявити, які аспекти життя потребують уваги або змін, щоб підвищити загальний рівень задоволеності. Шкала життєвої задоволеності використовується в психологічних дослідженнях, клінічній практиці, а також у соціологічних студіях для аналізу якості життя та добробуту. Результати відповідей розміщені у «додатку В».

3.2. Аналіз результатів дослідження

У дослідженні прийняли участь 20 студентів Запорізького національного університету. У результаті проведеного дослідження за допомогою використання методики «Опитувальник рівня агресивності Басс-Даркі» було отримано дані щодо рівня агресивності студентів, які узагальнено представлені

у таблиці 3.1:

Таблиця 3.1

Результати за методикою «Опитувальник рівня агресивності Басс-Даркі»

Аспекти агресивності	Ворожість	Загальна агресія
Низький рівень	5%	40%
Середній рівень	60%	60%
Високий рівень	35%	0%

Дані у таблиці свідчать про те, що у опитаних респондентів домінує середній рівень ворожості та середній рівень загальної агресії, це показано на рисунку 3.1 та рисунку 3.2.

Рис. 3.1 Узагальнюючі результати за методикою «Опитувальник рівня агресивності Басс-Даркі»

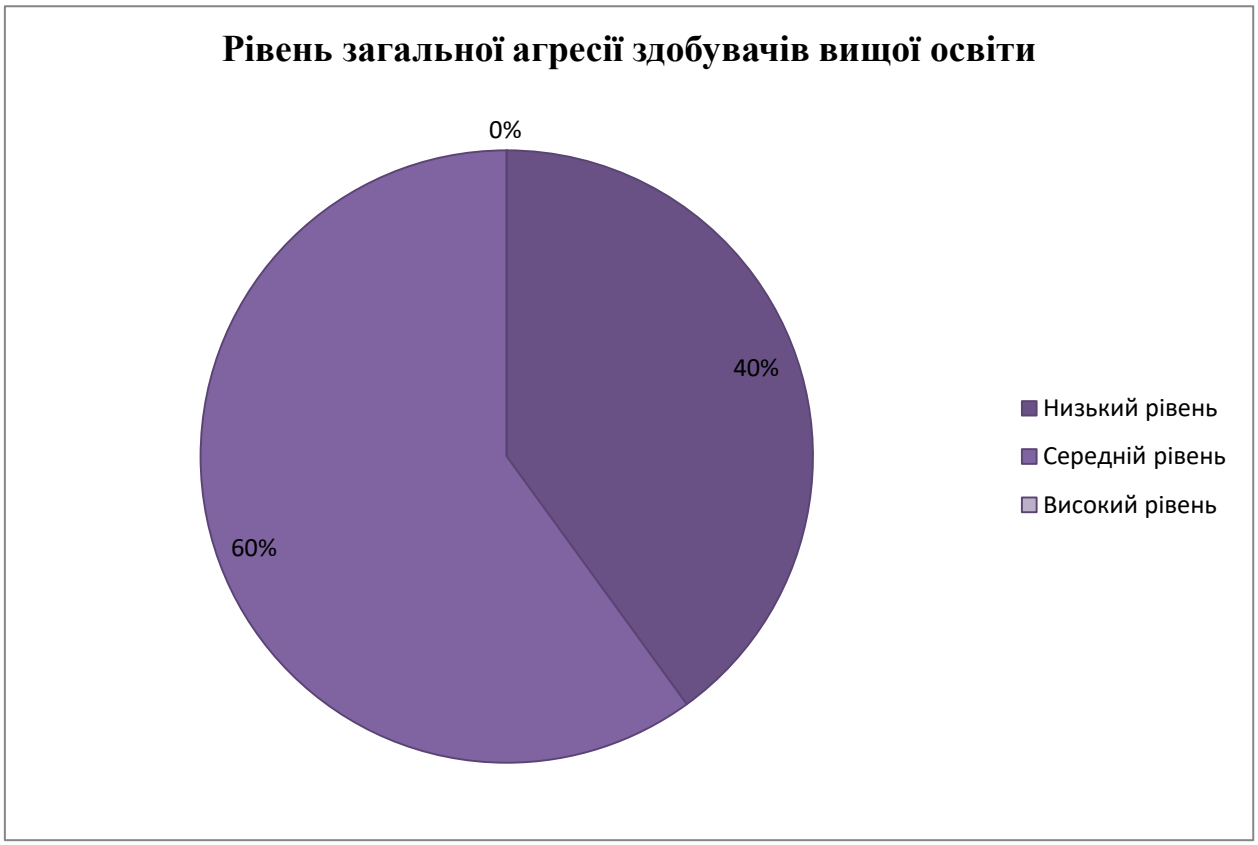

Рис. 3.2 Узагальнюючі результати за методикою «Опитувальник рівня агресивності Басс-Даркі»

Отримані емпіричні дані оцінки рівня самооцінки за допомогою «Шкали самооцінки Розенберга» наведено в таблиці 3.2:

Таблиця 3.2

Показники рівня самооцінки за методикою «Шкала самооцінки Розенберга»

Рівень	Завищений	Високий	Середній	Низький
%	0%	35%	35%	30%

Дані, що зазначені у таблиці, показують, що у більшості респондентів переважають високий та середній рівні самооцінки, що ілюструється на рисунку 3.3

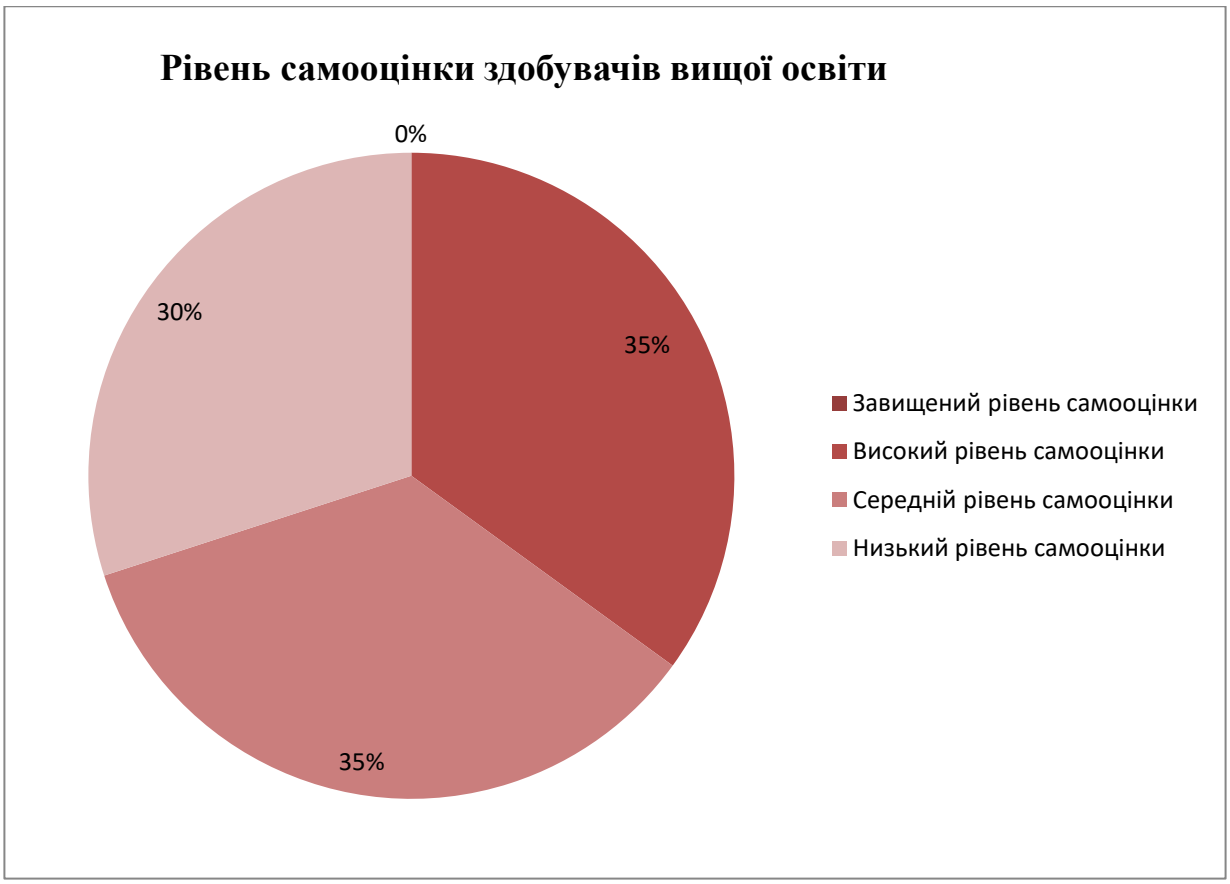

Рис. 3.3 Узагальнюючі результати за методикою «Шкала самооцінки Розенберга»

У результаті проведеного дослідження за допомогою методики «Індекс життєвої задоволеності» було отримано дані щодо рівня загальної психічної задоволеності студентів, які узагальнено представлені у таблиці 3.3:

Таблиця 3.3

Результати за методикою «Індекс життєвої задоволеності»

Рівень	**Високий рівень**	**Середній рівень**	**Низький рівень**
%	65%	10%	25%

Згідно з табличними даними, у більшості респондентів переважає високий рівень життєвої задоволеності, як показано на рисунку 3.4

Рис.3.4 Результати за методикою «Індекс життєвої задоволеності»

Для підтвердження нашої гіпотези та встановлення зв'язку між агресивністю та рівнем самооцінки був проведений порівняльний аналіз результатів отриманих за допомогою методик, зазначених вище. Для достовірності порівняли також результати методики задоволеності життям. Результати здійсненого аналізу представлені нижче.

Проаналізували рівень самооцінки та ворожості у здобувачів вищої освіти. У більшості студентів з низькою самооцінкою високий рівень ворожості та низький рівень загальної задоволеності життям.

У 5% респондентів з низьким рівнем ворожості висока самооцінка та високий рівень загальної задоволеності життям.

У здобувачів вищої освіти з високою самооцінкою (35%) у більшості характерний низький та середній рівні ворожості. А також високий рівень задоволеності життям.

Респонденти з середнім рівнем ворожості (60%) відповідно мають високий та середній рівні самооцінки.

Наступними порівняли рівень самооцінки та рівень загальної агресивності здобувачів вищої освіти.

У студентів не виявлено високого рівня загальної агресивності (0%).

Низький рівень агресивності у 40% респондентів, їм характерна висока та середня самооцінка. А також високий рівень задоволеності життям.

Студентам з середнім рівнем загальної агресивності (60%) у більшості характерна середня та низька самооцінка. Рівень задоволеності життям здебільшого високий.

Отже, здійснений аналіз показав, що у здобувачів вищої освіти існує значущий зв'язок між самооцінкою, агресивністю та задоволеністю життям: висока самооцінка асоціюється з низькою агресивністю і високою задоволеністю життям, тоді як низька самооцінка – з високою агресивністю та низькою задоволеністю життям. Таким чином, гіпотеза підтвердилась.

3.3. Методичні рекомендації щодо розробки стратегій підвищення самооцінки та контролю агресивних проявів

Збереження психічного здоров'я та соціальної адаптації здобувачів вищої освіти є однією з ключових задач сучасної освітньої системи. Проте, багато студентів стикаються з проблемами низької самооцінки та неадекватною реакцією на стресові ситуації, що може призвести до агресивних проявів та конфліктів в навчальному середовищі. У зв'язку з цим, розробка ефективних стратегій для підвищення самооцінки та контролю агресивних проявів має велике значення для успішної адаптації студентів у вищому навчальному закладі.

Для багатьох студентів перехід до вищого навчального закладу є складним періодом, повним викликів та нових вражень. Частіше за все, вони стикаються зі стресом, невдачами та конфліктами, що може вплинути на їхню самооцінку та сприйняття себе у навчальному середовищі. Низька самооцінка може призвести до появів агресивних поведінкових реакцій, таких як конфлікти з одногрупниками, викладачами або іншими учасниками навчального процесу. Такі прояви можуть стати перешкодою для успішного виконання навчальних завдань та досягнення особистих цілей студентів.

Пропонуємо стратегії та техніки, які допоможуть здобувачам вищої освіти підвищити самооцінку та ефективно керувати своїми агресивними проявами:

1. На розвиток навичок самопізнання:

- «SWOT-аналіз»: аналіз власних сильних і слабких сторін, можливостей і загроз.
- «Техніка "Як я дивлюся на себе"»: рефлексія над власними досягненнями та невдачами з різних позицій.

2. На позитивний підхід до конфліктів:

- «Модель активного слухання»: використання вміння слухати та враховувати погляди іншої сторони.
- «Техніка визначення спільних цілей»: зосередження на спільних цілях для досягнення взаєморозуміння.

3. Техніки стрес-менеджменту та релаксації:

- «Техніка глибокого дихання»: зосередження на ритмічному диханні для зниження рівня напруги.
- «Медитація та йога»: використання практик медитації та йоги для заспокоєння розуму та тіла.

4. Підтримка від викладачів та консультантів:

- «Індивідуальні консультації»: звернення за допомогою та порадами до викладачів або консультантів.
- «Групові сесії психологічної підтримки»: участь у групових зустрічах для обговорення проблем та отримання підтримки від однолітків та фахівців.

5. Тренінги з розвитку емоційного інтелекту та комунікаційних навичок:

- «Тренінг управління емоціями»: розвиток навичок управління власними емоціями та реакціями на стресові ситуації.
- «Тренінг ефективної комунікації»: вивчення навичок активного слухання, висловлення своїх думок та вирішення конфліктів шляхом конструктивного спілкування.

Отже, на підставі розглянутих методик щодо підвищення самооцінки та контролю агресивних проявів, можна зробити такі висновки: для ефективного підвищення самооцінки та контролю агресії необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної людини; використання різноманітних методик в комплексі забезпечує більш ефективний та довготривалий результат у підвищенні самооцінки та контролі агресивних проявів; регулярні тренінги з розвитку емоційної грамотності, самоконтролю та соціальних навичок сприяють покращенню самооцінки та зниженню рівня агресії; соціальна підтримка з боку родини, друзів та колег є важливим фактором у процесі підвищення самооцінки та управління агресивними реакціями; моніторинг прогресу та гнучке коригування методик відповідно до змін у поведінці та самооцінці особистості забезпечують стабільність досягнутих результатів.

Таким чином, збереження психічного здоров'я та соціальної адаптації здобувачів вищої освіти виявляється важливою задачею у сучасній освітній системі. Низька самооцінка та недоцільна реакція на стресові ситуації часто стають джерелом агресивних проявів та конфліктів у навчальному середовищі. Розробка та впровадження ефективних стратегій підвищення самооцінки та контролю агресивних проявів має визначальне значення для успішної адаптації студентів у вищих навчальних закладах. Запропоновані методичні рекомендації щодо розробки стратегій підвищення самооцінки та контролю агресивних проявів враховують практичні підходи, які передбачають розвиток навичок самопізнання, позитивному ставленні до конфліктів, стрес-менеджменту. Такі методи сприятимуть підвищенню самооцінки студентів та зниження рівня агресивних проявів, сприяючи подальшому успішному виконанню навчальних завдань та досягненню особистих цілей у навчанні та соціальному середовищі.

За методикою дослідження показників та форм агресії А.Басса – А.Дарки було встановлено, що у здобувачів вищої освіти спостерігаються різні форми агресії. Жоден зі студентів не виявив високого рівня загальної агресивності. Як видно із отриманих результатів, значний відсоток респондентів мають різні форми агресії, які проявляються під час спілкування.

Для підтвердження та встановлення зв’язку між агресивністю та рівнем самооцінки був проведений порівняльний аналіз і було виявлено, що існує зв'язок між рівнем агресії та рівнем самооцінки, тобто чим нижча самооцінка – тим більш виражені агресивні прояви.

ВИСНОВКИ

Проведений нами теоретичний аналіз та емпіричне дослідження впливу самооцінки на агресивні прояви здбувачів вищої освіти, дозволили сформулювати такі висновки.

Агресія є складним явищем, яке можна описати як будь-яку форму бажання завдати шкоди чи неприємності іншій особі чи групі людей. У контексті сучасної молоді агресія може виявлятися у різних аспектах, таких як: фізична агресія, яка проявляється через фізичну силу або насильство проти іншої особи; вербальна агресія, а саме використання образливих або агресивних слів, щоб причинити шкоду або образити іншу людину; психологічна агресія – це форма агресії, що включає у себе маніпуляції, загрози та інші способи шкоди психологічному благополуччю особи. Ці аспекти агресії сучасної молоді можуть бути викликані різними чинниками, такими як стрес, відсутність відповідного виховання, експозиція насильству у медіа чи недостатність регуляції емоцій.

Самооцінка – це процес, за яким люди оцінюють свої власні характеристики, здібності, досягнення та значущість у порівнянні з іншими. Це включає усвідомлення своїх сильних та слабких сторін, оцінку власної цінності та здатності до досягнення мети. Аспекти формування самооцінки у здобувачів вищої освіти включають: внутрішні переконання, а саме вплив особистих переконань та уявлень про себе на формування самооцінки; досвід, як взаємодія з різними ситуаціями та отримання різноманітного досвіду, впливає на сприйняття себе та власних здібностей; соціальне середовище, роль оточуючих людей, таких як родина, друзі, викладачі, у формуванні самооцінки; академічні досягнення, бо успіхи та невдачі у навчанні можуть впливати на самооцінку студента; саморегуляція, як здатність контролювати свої емоції, дії та думки вплив на сприйняття власної компетентності та ефективність дій. Ці аспекти

взаємодіють між собою, впливаючи на формування самооцінки у здобувачів вищої освіти.

Самооцінка значно впливає на прояв агресії у людей. Існує тісна взаємозалежність між внутрішнім сприйняттям себе та поведінковими реакціями. Низька самооцінка може сприяти появі агресивних проявів, таких як конфліктність, ворожнеча та насильство, в той час як висока самооцінка часто пов'язана з меншою схильністю до агресивної поведінки. Розуміння цього взаємозв'язку дозволить розробити ефективні підходи до попередження та лікування агресивної поведінки через підвищення рівня самооцінки та підтримку позитивного внутрішнього самовідображення у людей.

Аналіз даних, при проведенні емпіричного дослідження, показав, що існує значущий зв'язок між самооцінкою, агресивністю та рівнем задоволеності життям серед здобувачів вищої освіти. Висока самооцінка корелює з низьким рівнем агресивності та високою життєвою задоволеністю. Низька самооцінка пов'язана з підвищеною ворожістю та низькою задоволеністю життям. Студенти з середнім рівнем агресивності найчастіше мають середню або низьку самооцінку, але їхній рівень задоволеності життям залишається здебільшого високим. Таким чином, наша гіпотеза підтвердилась, рівень самооцінки є важливим чинником, що впливає на агресивну поведінку здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурлака Л.В. Вплив самооцінки особистості на прояви її агресивності. 2020р. URL: https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/530ccd77-f782-49de-8ba4-1f54e8818819/content (дата відвідування 31.05.24).

2. Головська І. Г., Почепцова Д.О. Гендерні особливості самооцінки як детермінанта вербальної агресії. *Психологія особистості*. 2023. № 52. С.120-122.

3. Дубенко М.В. Фактори агресивної поведінки у ситуації міжособистісного конфлікту в період ранньої юності. *Науковий блог*. 2010. URL: https://naub.oa.edu.ua/faktory-ahresyvnoji-povedinky-u-sytuatsiji-mizhosobystisnoho-konfliktu-v-period-rannoji-yunosti/ (дата звернення 04.06.2024).

4. Іванова Т., Зозуля І. Гендерні особливості прояву тривоги та депресії. *Вісник Львівського університету*. 2021. №10. С. 68-76.

5. Каряка І.. Токар К. Гендерні особливості прояву стереотипів професійної діяльності юнаків. *Психологія: реальність і перспективи.* Збірник наукових праць РДГУ. 2020. №14. С.97-98.

6. Мороз О. Молодь і психічне здоров'я у світі, що змінюється. *Нейроnews*. 2018. URL: https://neuronews.com.ua/ua/archive/2018/8%28100%29/pages-8-10/molod-i-psihichne-zdorov-ya-u-sviti-shcho-zminyuietsya-#gsc.tab=0 (дата звернення 03.06.24).

7. Нечітайло. І. С.. Особливості проявів агресивності чоловіків та жінок у різних вікових групах: дослідження структурних компонентів. *Перспективи та інновації науки.* № 4. 2024. С.980-981.

8. Остапенко Г.В. Самооцінка в підлітковому віці. *Наука і освіта*. 2004. №3. С. 130-132.

9. Пилипчук В. Г. Дзьобань О. П. Проблема агресії і насильства світоглядно-інформаційний вимір. *Український науковий журнал "Освіта регіону"*. 2012 №2 . С.171. URL: https://social-science.uu.edu.ua/article/806 (дата звернення 02.05.2024).

10. Сиротюк П. Види самооцінки: теорії, методики, діагностика. 2023. URL: https://psihologonline.pro/vydy-samootsinky-teoriyi-metodyky-diahnostyka/ (дата звернення 04.05.2024).

11. Скворчевська Є. Л. До питання гендерних відмінностей поведінки в конфліктних ситуаціях. *Психологія особистості*. 2023. №55. С. 140-142.

12. Фартушна В.В.. Взаємозв'язок агресивної поведінки і самооцінки у майбутніх психологів. *ХДУ.* 2023. С. 31. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/18050;jsessionid=C31C086A35C15ED2A6DEFB7B42ECDBB9 (дата звернення 04.06.24).

13. Фрейд З. Психологія безсвідомого.1993. С. 425-439.

14. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. *Прапор. 2007. С. 8-446. URL:* http://surl.li/tkxui (дата звернення 04.05.2024).

15. Швень Ю. Р. Соціально-психологічні чинники формування самооцінки особистості. *Національний авіаційний університет*. 2021. С.106-107. URL: https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/52236 (дата звернення 04.05.2024).

16.Гендерні ролі та стереотипи. URL: https://oht.sm.gov.ua/index.php/en/gumanitarna-politika/sotsialniy-zahyst/3350-genderni-roli-ta-stereotipi/ (дата звернення 30.05.24).

17. Психологічні та педагогічні аспекти формування та зміни самооцінки особистості. *Самооцінка особистості*. № 6. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogikir26.htm (дата звернення 04.06.24).

18. Самоусвідомлення і самооцінка. *Основи здоров'я збережної компетентності.* Психологічні компетентності № 3,7. URL: http://multycourse.com.ua/ua/page/18/42 (дата звернення 03.06.24).

19. «Що таке самооцінка?». *Psyroom.* 2022. URL: https://psyroom.online/uk/blog/shcho-take-samootsinka (дата звернення 03.06.24).

20. Профілактика агресивності та жорстокості серед неповнолітніх і молоді. *Жіночий консорціум україни*. 2010. URL: https://wcu-network.org.ua/ua/Zaxist_prav_dtei/article/profilaktika_agresivnosti_ta_zhorstokosti_sered_nepovnolitnih_i_molodi (дата звернення 04.06.24).

21. Фактори, що впливають на формування самооцінки особистості та умови її покращення. *StudFiles*. 2016р. URL: https://studfile.net/preview/5283375/page:2/ (дата звернення 31.05.24).

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати дослідження за методикою

«Опитувальник рівня агресивності Басс-Даркі»

№ учасника	Фізична	непряма	роздратування	негативізм	Образа	підозрілість	вербальна	провина	Ворожість	Агресивність
№1	1	4	2	1	0	2	4	2	2	7
№2	7	6	2	0	4	4	10	2	8	19
№3	7	7	7	1	7	4	9	5	11	23
№4	7	6	5	4	1	4	10	2	5	22
№5	5	5	5	5	3	8	4	5	11	14
№6	6	6	8	0	6	6	3	6	12	17
№7	1	4	1	0	2	2	4	3	4	6
№8	8	4	8	2	7	6	9	6	13	25
№9	5	7	10	4	7	8	9	8	15	24
№10	5	6	7	4	4	4	6	6	4	6
№11	5	5	4	2	4	2	9	5	6	18
№12	6	4	6	2	3	2	10	5	5	22
№13	4	6	6	1	5	3	6	6	8	16
№14	7	5	6	5	2	4	9	5	6	22
№15	7	5	6	1	8	6	5	5	14	18
№16	5	6	10	3	4	8	9	7	12	24
№17	6	7	7	3	4	3	10	7	7	23
№18	3	5	4	1	3	2	6	2	5	13
№19	1	4	5	3	1	2	7	2	3	13
№20	4	4	4	2	2	4	8	4	6	16

Додаток Б

Результати дослідження за методикою «Шкала самооцінки Розенберга»

№ учасника	Самооцінка	Рівень
№1	23-34	Високий рівень
№2	18-22	Середній рівень
№3	10-18	Низький рівень
№4	23-34	Високий рівень
№5	23-34	Високий рівень
№6	10-18	Низький рівень
№7	18-22	Середній рівень
№8	10-18	Низький рівень
№9	10-18	Низький рівень
№10	18-22	Середній рівень
№11	23-34	Високий рівень
№12	10-18	Низький рівень
№13	18-22	Середній рівень
№14	18-22	Середній рівень
№15	18-22	Середній рівень
№16	10-18	Низький рівень
№17	23-34	Високий рівень
№18	18-22	Середній рівень
№19	23-34	Високий рівень
№20	23-34	Високий рівень

Додаток В

Результати дослідження за методикою «Індекс життєвої задоволеності»

№ учасника	Загальний рівень задоволеності життям	Інтерес до життя	Послідовність у досягненні цілей	Узгодженість між поставленими і досягнутими цілями	Позитивна оцінка себе та власних вчинків	Фон настрою
№1	31	5	8	4	8	6
№2	36	8	7	6	8	7
№3	15	2	3	3	2	5
№4	33	7	8	5	6	7
№5	29	4	6	5	7	7
№6	12	4	5	0	3	0
№7	25	0	8	4	8	5
№8	18	4	6	2	4	2
№9	4	0	2	0	2	0
№10	30	7	4	7	6	6
№11	25	4	5	4	7	5
№12	25	2	5	5	8	5
№13	25	4	8	4	8	1
№14	21	2	6	2	6	5
№15	22	7	4	1	4	6
№16	11	4	2	2	3	0
№17	27	2	8	5	6	6
№18	33	4	8	6	8	7
№19	34	6	6	7	8	7
№20	28	2	8	4	8	6